

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים – האם מקריבים 'פסח שני'?

פתיחה

- א. תיאור 'פסח חזקיהו' בדברי הימים על פי פשוטו של מקרא
- ב. 'תרגום רב יוסף' – כפשוטו של מקרא
- ג. 'פסח חזקיהו' בדברי תנאים
  1. ביאור מעשה 'פסח חזקיהו'
  2. מחלוקת רבי ורבי נתן
  3. דעת רבי יהודה ורבי שמעון
  4. סיכום ומסקנה
- ד. דעת הרמב"ם
  1. האם ציבור נדחה לפסח שני?
  2. פסח שני – האם בא בטומאה?
  3. 'פסח חזקיהו' – שיטת הרמב"ם
- ה. אין מקרא יוצא מידי פשוטו
  - ו. מדוע השמיט הרמב"ם את דין ביהמ"ק שנבנה בין פסח ראשון לשני?
  - ז. מדוע הביא הרמב"ם בהלכותיו את 'פסח חזקיהו'?
  - ח. לסיים

פתיחה

בימים אלה¹ מסוגר עם ישראל איש איש בביתו – אין יוצא ואין בא – מחמת מגפה מהלכת. המגפה הפילה אלפים ורבבות למשכב, חלקם בגדר חולים מסוכנים הקרובים למיתה, ויש לא מעטים שנפטרו מן העולם.

בהקשר לכך הועלתה שוב התביעה, לחדש את עבודת קרבן פסח בכללה במקדש. תביעה זו חוזרת ועולה מדי שנה בשנה, שכן, מאז חזר מקום המקדש לידי ישראל במלחמת ששת הימים, חלה חובה להקריב את הפסח, והמבטל מצווה זו חייב כרת. אמנם פסח ראשון מאחורינו, אך המגפה אינה מרפה, וכל בית בישראל סגור ומסוגר איש בביתו ומתחזקת התביעה: אם לא זכינו להקרבת קרבן פסח בפסח ראשון – "למה ניגרע!" הבה

---

* [הערת מערכת: בעניין זה ראו גם מאמרו של הרב אוריאל בנר, 'פסח שני כשנבנה המקדש לאחר פסח ראשון, מעלין בקודש גיליון כב עמ' 75].

1. הדברים נכתבו בחוה"מ פסח תש"פ, בעיצומה של התפרצות מגפת הקורונה, כאשר אזרחי ישראל נדרשו להישאר בביתם מחשש להתפשטות המחלה.

נקריב קרבן פסח ב'פסח שני' בארבעה עשר באייר, ובכך יתקיים בנו הפסוק: "ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף!"

כדי להגיע למסקנה נכונה כיצד יש לנהוג בטרם הוקם המקדש, כאשר נפתחה הזדמנות לקיים 'פסח שני': האם פסח זה מתקיים על ידי מעטים בלבד – או גם על ידי רבים? כמו כן, האם פסח זה מתקיים בטהרה בלבד – או גם בטומאה? לשם כך יש לעיין בפסוקי 'פסח חזקיה' ובמקורות חז"ל והפרשנים בפרשה מיוחדת זו.

א. תיאור 'פסח חזקיהו' בדברי הימים על פי פשוטו של מקרא

בדברי הימים ב פרקים כט–ל מתואר באריכות סדר הפסח המיוחד שהנהיג חזקיהו עם ירושתו את השלטון מידי אביו אחז שביטל את עבודת המקדש:

יחזקיהו מלך בן עשרים וחמש שנה... ויעש הישר בעיני ה'... בשנה הראשונה למלכו בחדש הראשון פתח את דלתות בית ה' ויחזקם... ויבא את הכהנים ואת הלויים... ויאמר להם... התקדשו וקדשו את בית ה' א-להי אבותיכם והוציאו את הנדה מן הקדש... ויאספו את אחיהם ויתקדשו ויבאו כמצות המלך בדברי ה' לטהר בית ה'.

ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וביום שמונה לחדש באו לאולם ה' ויקדשו את בית ה' לימים שמונה וביום ששה עשר לחדש הראשון כלו... ויביאו פרים שבעה ואילים שבעה וכבשים שבעה וצפירי עזים שבעה לחטאת על הממלכה ועל המקדש... ויען יחזקיהו ויאמר עתה מלאתם ידכם לה' גשו והביאו זבחים ותודות לבית ה' ויביאו הקהל זבחים ותודות וכל נדיב לב עלות... ותכון עבודת בית ה': וישמח יחזקיהו וכל העם על ההכין הא-להים לעם כי בפתאם היה הדבר.

וישלח יחזקיהו על כל ישראל ויהודה וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה לבוא לבית ה' בירושלם לעשות פסח לה' א-להי ישראל: ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלם לעשות הפסח בחדש השני: כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא נאספו לירושלם...

ויצמידו דבר להעביר קול בכל ישראל מבאר שבע ועד דן לבוא לעשות פסח לה' א-להי ישראל בירושלם כי לא ררב עשו ככתוב.

וילכו הרצים באגרות מיד המלך ושריו בכל ישראל ויהודה וכמצות המלך לאמר בני ישראל שובו אל ה' א-להי אברהם יצחק וישראל וישב אל הפליטה הנשארת לכם מפני מלכי אשור: ויהיו הרצים עברים מעיר לעיר בארץ אפרים ומנשה ועד זבלון ויהיו משחיקים עליהם ומלעגים בהם: אך אנשים מאשר ומנשה ומזבלון נכנעו ויבאו לירושלם: גם ביהודה היתה יד הא-להים לתת להם לב אחד לעשות

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

מצות המלך והשרים בדבר ה': ויאספו ירושלם עם רב לעשות את חג המצות
בחדש השני קהל לרב מאד. (ל, ו-ג)

וישחטו הפסח בארבעה עשר לחדש השני והכהנים והלויים נכלמו ויתקדשו...
ויעמדו על עמדם כמשפטם כתורת משה איש הא-להים הכהנים זרקים את הדרם
מיד הלויים: כי רבת בקהל אשר לא התקדשו... כי מרבית העם רבת מאפרים
ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל
יחזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד... (ל, טו-כ)

ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות שבעת ימים בשמחה גדולה
... ויועצו כל הקהל לעשות שבעת ימים אחרים ויעשו שבעת ימים שמחה...
ותהי שמחה גדולה בירושלם... ויקמו הכהנים הלויים ויברכו את העם וישמע
בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו לשמים. (ל, כא-כז)

מתיאור הפסוקים על פי פשוטו של מקרא עולה התמונה הבאה: חזקיהו הציב שלוש
מטרות: א. חידוש העבודה במקדש. ב. החזרת ישראל בתשובה. ג. הצלת ישראל מגלות
וחורבן.

המטרה העיקרית והמיידית הושגה, ככתוב: "ותיכון עבודת בית ה'!" (כט, לו). עם זאת
התברר, שאין זו אלא התחלה מזערית. רק כוהנים מעטים התייצבו לעבודה, אולי משום
שרבים מהם עברו לשרת בבמות עבודה זרה שהעמיד המלך אחז, והיה קשה להם להיפרד
מתפקידם החדש. הלויים הגיעו במספר יותר גדול אך לא מספיק. ואילו העם היה עדיין
שטוף בעבודה זרה וליבו רחוק מן המצוות שבמקדש.

השאלה שעמדה לפני חזקיהו הייתה, איך מעוררים את הלבבות בזמן קצר לעשות את
חג הפסח המתקרב במקדש, זאת, בעוד פחות מחודש. הדבר נעשה מתוך אמונה שהמקדש
הוא ההצלה של עם ישראל. חזקיהו מיהר לשלוח איגרות ליהודה וישראל, כמבואר בתחילת
פרק ל. קריאה זו שנעשתה באיגרות אישיות לא צלחה. רק מעטים הגיעו לירושלים. כך
נחגג הפסח י"ד בניסן בציבור קטן ובטומאה – "בלא ככתוב".

כתוצאה ממצאות זו נאמר בהמשך (ל, ב): "ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלם
לעשות הפסח בחדש השני", כלומר, לחגוג פסח נוסף באייר.

אף כאן, נועץ המלך עם שריו ועם הקהל בעניין החודש השני, להמשיך במאמץ להביא
רבים מישראל למקדש. לאור העובדה שהאיגרות הראשונות הביאו קהל מועט למקדש
בניסן, הוחלט לנקוט פעולה חזקה יותר, נרחבת ומעוררת, בהסברה רחבה יותר של חובת
התשובה, כמו כן אזהרה מחמת הפורענות המתרגשת. זה מה שנאמר בהמשך בעניין הסיבה
לפעולה הנמרצת שנקטו (ל, ג): "כי לא יכלו לעשותו [את פסח ראשון כהלכתו] בעת ההיא
[בניסן] כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא נאספו לירושלם". מסקנת ההתייעצות
הייתה להוציא שליחים להכרזה בקול ברחבת כל עיר מערי ישראל (ל, ד): "ויישר הדבר

בעיני המלך ובעיני כל הקהל... להעביר קול בכל ישראל מברר שבע ועד דן לבוא לעשות פסח [שני] לה' א-להי ישראל בירושלם, כי לא לרוב עשו ככתוב [כי רק מעטים הגיעו לפסח ראשון כנ"ל]. הדבר נעשה בתוספת תוקף - "כמצות המלך!" (פס' ו), כלומר הוראה בפקודת המלך לעלות לירושלם.

בפסוקים שלאחר מכן (ו-יג) מתואר שהיו אנשים שזלזלו בדבר המלך, אך חלק מן הציבור השתכנע ודבר המלך נגע לליבם.

אך מתברר, שלמרות המאמץ לקיים את 'פסח שני' בטהרה, הדבר לא עלה בידם, ובפועל, לא רק פסח ראשון נעשה בטומאה, אלא גם פסח שני שנעשה ברוב עם - נעשה בטומאה, כמתואר בפסוקים יז-כ: "כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו. כי אכלו את הפסח [אף השני!] בלא ככתוב, כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמור: ה' הטוב יכפר בעד".

באשר ל'פסח שני' שעשה חזקיהו, יש בו שינוי, והתמשך שבעה ימים במקום יום אחד, כמבואר בהמשך (פס' כא): "ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות שבעת ימים... ויאכלו את המועד שבעת הימים מזבחים זבחי שלמים ומתודים² לה' א-להי אבותיהם".

כוונת הפסוק לומר, שלמרות ש'פסח שני' האמור בתורה אינו אלא חג בן יום אחד, הנהיג חזקיהו לעשות את אותו החג שבעה ימים של "חג המצות", כלומר אכילת מצות בלבד בלא להביא את קרבנות חג הפסח אלא שלמים בלבד, זאת, כדי לחנך את שבטי ישראל לאכול מצה שבעה ימים שכן חג המצות נשתכח מהם, וחזקיהו ראה בזה הזדמנות חינוכית להזכיר את חיובו ואת הלכותיו לעם.³

2. ראייה לכך שמדובר על הפסח השני, ניתן להביא ממילה זו, שכוונתה לכאורה להבאת קרבנות תודה. והרי קרבן תודה בא עם עשרה לחמי חמץ, וזאת בפסח! כך על כל פנים, מתרגם רב יוסף: "דבחין דבחי נכסת קודשיא ומהודן קדם יי אלהא דאבהתהון", כלומר זבחו זבחי שלמים וזבחי תודה להודות לה', וכך גם מפרש רש"י שם: "מתוודים לה" - על זבח תודה ומודים לה' על הנס שעשה להם, שזבח תודה על נס הוא בא". מדובר, אפוא, ב'פסח שני' שהדבר מותר, שכן, על פי ההלכה - "פסח שני' - חמץ ומצה עמו בבית" כמבואר בפסחים (צה ע"א).

3. ה'משך חכמה' (במדבר כח, טז) עמד על כך שעל פי פשוטו של מקרא חזקיהו עשה באותו שנה 'פסח שני' שבעה ימים, וז"ל: "להורות, דאם כל ישראל לא היה להם בית הבחירה בניסן, ואז עושים כל ישראל הפסח בחודש השני. ובזה הזמן שכל ישראל עושים פסח בחודש השני, גם כן אז עושים כל ישראל 'חג המצות' ב'שני' שבעת ימים, אף על גב דפסח שני של יחידים נאכל על מצות רק בליל ט"ו. אבל כשכל ישראל עושים אותו, אז עושים 'חג מצות' שבעת ימים".

עייין עוד בדבריו שם, שנימק זאת כחיוב מן התורה למקרים שבהם נדחה הציבור לפסח שני (ולא כתקנה חינוכית כפי שהצענו לעיל). אולם אנו הצענו זאת, משום שכך משתמע מן המילים "ויועצו כל הקהל לעשות שבעת ימים".

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

עוד מבואר בהמשך (ל, כג): "ויוועצו כל הקהל לעשות שבעת ימים אחרים ויעשו שבעת ימים שמחה... ותהי שמחה גדולה בירושלם כי מימי שלמה בן דויד מלך ישראל לא כזאת בירושלם". כלומר, עשו כעין חנוכת המקדש בימי שלמה שעשה (מלכים א' ח, סה): "שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום", ומימי שלמה לא חגגו שבטי ישראל ויהודה יחד בשמחה כזאת, כי נחלקה הממלכה לשניים ועתה התאחדו כולם לעבוד את ה' במקדשו.

ב. 'תרגום רב יוסף' - כפשוטו של מקרא

פשט הפסוקים באופן זה מובא בתרגום רב יוסף כדלהלן: ל, ב:

וְאֶת־מֶלֶךְ מִלְכָּא וְרַבְרַבְנֵי וְכָל־הוֹן יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהָלָא בִירוּשָׁלַם לְעִבְרֵיָא יִרְחֹא
דְּנִיִּסְן, וְלְמַעְבַּד פְּסָחָא בְּיִרְחָא דְאִיר הוּא יִרְחֹא תְנַיִנָא.

כלומר, נמלך המלך יחד עם שריו להעביר את חודש ניסן והפסח במיעוט אנשים כמות שהוא, ומאידך, לעשות פסח שני של יום אחד בריבוי אנשים, בחודש אייר שהוא החודש השני. ומבואר יותר בהמשך (ל, ג):

אַרוּם לָא יְכִילוּ לְמַעְבַּד פְּסָחָא בְּנִיִּסְן מְטוּל דְּכֶהֱנִיָּא לָא אֶתְקַדְשׁוּ לְאֶדְכָּאָה כְּמַסַּת
עֲבִידַת קוֹרְבָנֵיָא וְעָמָא לָא סְפִיקוּ לְאֶתְכַנְשָׁא לִירוּשָׁלַם.

פירוש: כי בניסן לא יכלו לעשות פסח כהלכתו ברוב עם, כי הכוהנים לא התקדשו ולא נטהרו בהתאם לצרכי עבודת הקרבן, ועם ישראל לא הספיק להתכנס בירושלים אלא מועטים.

עוד מבואר בהמשך הצעד החדש שנקטו (ל, ה):

וְקִימוּ פְתַגְמָא לְאֶעְבְּרָא כְרוּזָא בְּכָל־יִשְׂרָאֵל מִבְּאָרָא דְשָׁבַע וְעַד פְּמִיאַס, לְמִיתֵי
לְמַעְבַּד פְּסָחָא קָדָם יְיָ אֱלֹהֵא דִישְׂרָאֵל בִירוּשָׁלַם, מְטוּל דְלָא סְגִיאוּת קְהָלָא עֲבָדוּ
פְּסָחָא בְּנִיִּסְן בְּזַמְנֵיהּ הִיכְמָה דְכְתִיב.

פירוש: והחליטו להעביר כרוז והסברה רחבה בכל ישראל מבאר שבע ועד פאמיאס, כלומר מבאר שבע בדרום ועד שבט דן בצפון, לבוא לעשות 'פסח שני' בחודש אייר לפני ה'

---

4. להבהרת המושג "להעביר קול בכל ישראל", וכן "לאעברא כרוזא", מצינו במדרשי חז"ל תיאור איך נערכה בעבר הכרזה של כרוז המגיע לעיר בשליחות המלך. אנשי העיר כולם נאספים אל הכיכר המרכזית בעיר: "מלך ששלח פרוזדוגמא [=הודעה] שלו למדינה. מה עשו בני המדינה? נטלו אותה, עמדו על רגליהם, ופרעו את ראשם, וקראו אותה בפחד וביראה בזיע וברתת" (תנחומא אמור יג). היה זה טכס שנעשה בעמידה ופריעת הראש מכיסויו כדי לגלות את האזניים, ולהאזין היטב לדברי הכרוז. כעין זה מבואר בילקוט שמעוני (יתרו רמז רעא): "לא יהיו דברי תורה בעיניך כפרוזדוגמא ישנה, אלא כפרוזדוגמא חדשה שהכל רצים לקראתה". שכן, כשהיה הכרוז עומד להכריז בככר העיר להשמיע את דבריו היה זה חידוש גדול בעיר, והיו הכל רצים לשמוע את דבר המלך.

א-להי ישראל בירושלים. שכן, לא הגיע קהל גדול לעשות את הפסח הראשון בזמנו בניסן כצפוי, וכמו שנדרש מדין תורה.

כאן בא פסוק בעל משמעות עובדתית והלכתית שהוא פסוק מפתח להבנת הסוגיות בתלמוד ומחלוקת התנאים בעניין 'פסח שני'. זה לשון התרגום (ל, יח):

אָרום סוּגֵי עֲמָא וּמְדַבְּרֵי אֶפְרַיִם וּמְדַבְּרֵי מְנַשֶּׁה וּמְדַבְּרֵי יִשְׁשָׁכָר וּמְדַבְּרֵי זְבוּלֻן לֹא אֲדַכְּיֵי, אָרום אֶכְלוּ יַת פֶּסְחָא קְדָמָא בְּדָלָא כְּתִיב, וְתָבוּ לְמַעַבְד פֶּסְחָא תְּנִינָא כְּדַכְּתִיב, אָרום צְלִי חִזְקִיהוּ אֲמִטוּלְהוֹן לְמִימְרֵי יְיָ דְּהוּא טָב יִכְפֹּר עַל עֲמָא דְּאִשְׁתְּלִי.

כלומר, כוונתם הייתה לשוב ולעשות 'פסח שני' **ככתוב**, זאת בריבוי עם ובטהרה, כתיקון לפסח הראשון שנעשה במיעוט העם ובטומאה. אך בפועל אף הוא נעשה בטומאה, ועל כך התפלל יחזקיהו עליהם לאמור: ה' הטוב יכפר בעד – על שגגתם, כמובא בפסוק הבא:

אָרום כָּל לְבָבֵיהּ אֲתַקִּין לְמַתְבַּע דְּחַלְתָּא דִּי אֱלֹהֵיהּ אֱלֹהָא דְּאַבְהָתָי, וְלֹא יִתְבַּע חוּבֵיהוֹן דְּעֲמָא דְּלֹא עֲבָדוּ יַת פֶּסְחָא כְּדַחְזֵי לְמִיכַל בְּדַכּוּתָא בְּשַׁר קוּדְשָׁא.

ג. 'פסח חזקיהו' בדברי תנאים

1. ביאור מעשה 'פסח חזקיהו'

חז"ל דרשו את התייעצות חזקיהו "לעשות את הפסח בחודש השני" (ל, ב) כהתייעצות עם הסנהדרין לעבר את השנה⁵ על מנת לאפשר לעם להיטהר ולחוג את חג הפסח בטהרה. אולם דרשה זו לא באה לעקור את ההבנה הפשוטה, שחזקיהו ביקש לדחות את הציבור לפסח שני בחודש אייר כדי שיספיקו להיטהר.

בתוספתא סנהדרין ב, י מובא:

אין מעברין את השנה מפני הטומאה. מעשה בחזקיה המלך שעיבר את השנה מפני הטומאה שנאמר: "כי מרבית העם... לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא

5. ההלכה קובעת שאין מושיבים את המלך בבית דין בעת שדנים בענייני עיבור השנה (רמב"ם קידוש החודש ד, יא). ברם נראה שבמצב המיוחד שנוצר בימי חזקיהו לא חששו לכך. החשש מהצטרפות המלך לדיון בעיבור בשנה הוא, שמא יטה המלך את הדיון בגלל תועלת אישית, שכן אם השנה תמנה יג חודשים יצטרך לשלם לחיילותיו תשלום לחודש נוסף. כמו כן, פעמים שירצה לעבר את השנה בגלל תוכניות המלחמה שלו, שכן נוח יותר להילחם באביב ובקיץ, כדברי רש"י שמו"ב יא, א: "לעת צאת המלכים" – יש עת בשנה שדרך החילות לצאת, כשארץ מלאה קמות והסוסים מוצאים תבואה בשדה לאכול". ואילו חזקיהו בעניין עיבור השנה הנדון, לא על תועלתו האישית חשב, אלא כיצד תתקיים מצות קרבן פסח בטהרה, ברוב עם, ובהידור ככל האפשר, לפיכך נוכחותו בדיון היתה חיונית.

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

ככתוב " ... ר' יהודה אומר: מעברין את השנה מפני הטומאה.⁶ רבי שמעון אומר: אם לעבר אותה מפני הטומאה כבר מעוברת היא, אלא עיבר ניסן ואין מעברין אלא אדר. רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: אף מפני שהיעשו את הציבור לעשות פסח שיני.

בתוספתא פסחים (ת, ד) מובא המעשה בחזקיה כראיה לכך שגם הציבור נדחה לפסח שני במצבים מסוימים:

גר שנתגייר בין שני פסחים צריך לעשות פסח שני – דברי רבי. רבי נתן אומר: אין צריך לעשות פסח שני, שכבר לא נתחייב בראשון. ניתן להן לישראל לבנות בית הבירה – היחיד עושה פסח שני, ואין הציבור עושה פסח שני. רבי יהודה אומר: אף הציבור עושה פסח שני. אמר רבי יהודה: מעשה בחזקיה מלך יהודה שהעשה⁷ את הציבור לעשות פסח שני, שנאמר (דהי"ב ל, יח): "כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא היטהרו, כי אכלו את הפסח בלא ככתוב, כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמור ה' הטוב יכפר בעד".⁸

2. מחלוקת רבי ורבי נתן

הנושא הנדון בברייתא הזו הוא האם פסח שני הוא "רגל בפני עצמו" או "תשלומים לראשון". בעניין זה נחלקו רבי ורבי נתן בפסחים צג ע"א: הברייתא פותחת בדברי רבי האומר, שמי שלא עשה את הפסח כלל, לא את הראשון ולא את השני מתחייב פעמיים כרת, וכלשון הגמרא שם:

חייב כרת על הראשון, וחייב כרת על השני – דברי רבי. לעומתו רבי נתן אומר: חייב כרת על הראשון, ופטור על השני.

בהקשר לכך מובאת ברייתא בהמשך ובה הנפקא מינה בין דעות החולקים:

גר שנתגייר בין שני פסחים, וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים – חייב לעשות פסח שני – דברי רבי. רבי נתן אומר: כל שזקוק לראשון – זקוק לשני, כל שאין זקוק לראשון – אין זקוק לשני.

-
6. בברייתא המובאת בגמ' סנהדרין יב ע"א מובאת תוספת בדברי ר' יהודה שעל פיה חזקיה ביקש רחמים על עצמו ('ה' הטוב יכפר בעד" [ל, יח]) על כך שנאלץ לעבר את השנה בגלל הטומאה. אולם לגמרא פשיטא שבקשת הרחמים הייתה על ההיגדרות למצב של דיעבד, וכדברי הגמרא בפסחים צה ע"ב: "רבי יהודה אומר: [פסח שני] אף דוחה את הטומאה... התורה חזרה עליו לעשותו [לכתחילה] בטהרה. לא זכה – יעשה בטומאה".
7. הלשון "שהעשה את הציבור" מלמדת שחזקיה עשה זאת בכפייה, וכפי שביארנו לעיל בעניין הקול והכרוז שהוציא "במצות המלך".
8. נוסח זה מוגה ומדויק על פי כתבי יד, בידי הרב בנימין לנדאו שליט"א.

יסוד מחלוקתם כנ"ל: "רבי סבר: שני רגל בפני עצמו הוא", ולכן משגדל הקטן ונתגייר הגר, חייבים לעשות פסח שני, ואם לאו – מתחייבים כרת. לעומתו סובר רבי נתן: "שני – תשלומין דראשון הוא" – "כל שזקוק לראשון – זקוק לשני, כל שאין זקוק לראשון – אין זקוק לשני". וכיון שהיו פטורים מפסח ראשון נפטרו מן השני.

התוספתא משווה דין גר יחיד שהתגייר זה עתה, לציבור שנפתחה בפניו אפשרות פתאומית לעשות 'פסח שני', בעוד שפסח ראשון לא נעשה כלל. כאשר ניתנת האפשרות לישראל לבנות את המקדש החיוב של העם מתחדש, כ"גר" וכקטן שהגדיל, וכיון שנפטרו מן הראשון בגלל חורבן הבית והיותם אנוסים ממילא נפטרו גם מ'פסח שני'.

אכן הגר"א מחבר בדברי רבי נתן בין ההלכה העוסקת בגר שנתגייר בין פסח לפסח, לבין חידוש פתאומי של העבודה במקדש, ומוסיף את המילה: "וכן כשניתן להן לישראל לבנות בית הבירה... אין הציבור עושה פסח שני", כלומר, דעת ת"ק ש"אין הציבור עושה פסח שני", זו דעת רבי נתן הסובר שגר שנתגייר אינו צריך לעשות פסח שני, ואין זו דעת סתם משנה.⁹

לאמיתו של דבר, דברי רבי נתן צריכים תלמוד. הרי ההנחה שהניח היא, שבפסח ראשון בית המקדש היה בחורבנו, והציבור היה בארץ או בגלות, ועתה ניתן אישור לבנות מקדש בין שני הפסחים, ולדעת רבי נתן הרשות נתונה רק ליחידים לשחוט את הפסח.

רבי נתן מסתמך על מה שכתוב בפסח שני "איש איש כי יהיה טמא לנפש", וכפי שדרשו חז"ל בפסחים סו ע"ב: "איש נדחה לפסח שני, ואין ציבור נידחין לפסח שני", – אלא יעשו הכול את פסח ראשון בטומאה. והיה, אם בפסח ראשון היה "ציבור" שהקריב, אזי יכולים ה"יחידים" לבוא בפסח שני ולהקריב. לאור האמור יש לתמוה: איך כתב: "היחיד עושה פסח שני". והרי מדובר במצב שהמקדש חרב וכלל לא הגיע "ציבור" להקריב בפסח ראשון. איך אם כן יבוא היחיד לעשות "תשלומין" ב'פסח שני' כשלא נראתה נפש חיה במקדש

9. ידיעה זו חשובה, שכן בירושלמי פסחים ט, א; הובאה תוספתא זו באופן מקוטע: "ניתן לישראל לבנות בית הבחירה. יחיד עושה פסח שני ואין צבור עושין פסח שני. ר' יודה אומר: ציבור עושה פסח שני", מבלי לציין שהרישא זו דעת רבי נתן. רבים מן האחרונים הגדירו דעה זו כדעת "תנא קמא", שיש לה משקל כדעת 'חכמים', שהלכה כמותם, ואילו דעת רבי יהודה החולק עליו אינה אלא דעת יחיד, ו"יחיד ורבים – הלכה כרבים". ולא היא! דעה זו, כאמור, היא דעת רבי נתן כמפורש בתוספתא פסחים. להלכה נפסק כדעת רבי, ש'פסח שני' הוא "רגל בפני עצמו", ולכן כל ישראל חייבים להקריב בפסח שני ואם לאו יתחייבו כרת. רבי יהודה החולק על רבי נתן, הולך אף הוא בשיטת רבי האומר, שפסח שני הוא "רגל בפני עצמו", לכן לשיטתו, המסקנה המתבקשת היא, ש"אף הציבור עושה פסח שני". נמצא שהכול חולקים על דעת רבי נתן, גם רבי וגם רבי יהודה (וראה עוד להלן תנאים אחרים החולקים על רבי נתן).

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

בפסח ראשון? והיה צריך רבי נתן לנסח את דבריו אחרת וכדלהלן: "ניתן לישראל לבנות בית הבחירה, ובפסח ראשון לא היה 'ציבור' - פסח שני בטל!"

למעשה, גם אם בפסח ראשון היה "ציבור" שהגיע להקריב, לא פירטה התורה את מספר ה"יחידים" הרשאים להקריב ב'פסח שני'.¹⁰ ההגדרה של "ציבור" ו"יחיד" נאמרה רק באשר לטמאי מת, לא בקשר למי שהיה בדרך רחוקה וכד', כמפורש בתורה (במדבר ט, י): "איש איש כי יהיה **טמא לנפש** ועשה פסח לה' בחודש השני", ומדובר בטמאי מת בלבד, שהרוב עושה בפסח ראשון והבודדים עושים בפסח שני.

3. דעת רבי יהודה ורבי שמעון

כאמור לעיל, רבי יהודה חולק על דעת רבי נתן האומר, ש'פסח שני' הוא בגדר "תשלומין". רבי יהודה ממשיך את שיטת רבי, ש'פסח שני' הוא "רגל בפני עצמו". זה מה שכתב - "אף הציבור עושה פסח שני", כלומר לא רק הגר שנתגייר עושה 'פסח שני' אלא כלל ישראל, שלא היה להם פסח ראשון בגלל החורבן - יעשו 'פסח שני'. כן נאמן רבי יהודה לשיטתו בפסחים צה ע"ב, שם הסביר כדלהלן: "[פסח שני] אף דוחה את הטומאה... התורה חזרה עליו לעשותו [לכתחילה] בטהרה. לא זכה - יעשה בטומאה!" רבי יהודה לא הסביר שם, מנין לו ש'פסח שני' נאמר לעשותו לכתחילה בטהרה, ומנין למד, שאם הגיעו ישראל למקדש כשהם טמאים, בדיעבד - יעשו פסח שני בטומאה. אך בתוספתא פסחים פירש את דבריו, ואמר, שכך למדנו מחזקיה, שעשה "מעשה רב", ובכך לימד חזקיה לדורות, שאם נפתחה הדרך לחדש את העבודה במקדש, יעשו פסח שני לכתחילה בטהרה, ואם לא זכו - יעשו בטומאה ברוב עם. זאת, משום שכולם היו מוגדרים כאנוסים בתקופת מלכות אחז.

העובדה שחזקיה כפה על ישראל לקיים 'פסח שני', אינה דעת יחיד, ואינה דעת רבי יהודה בלבד, אלא גם דעת תנאים אחרים, כנזכר בתוספתא סנהדרין ב, י: "רבי שמעון בן יהודה אומר משום **רבי שמעון**: [חזקיה ביקש כפרה] אף מפני שהיעשו [חזקיה ושריו] את הציבור לעשות פסח שיני". שיטת תנאים אלה מובאת גם בגמרא סנהדרין יב, א; וכן בירושלמי נדרים ו, ת. נמצא, ששיטת רבי יהודה היא דעת רבים.

4. סיכום ומסקנה

כאמור לעיל, מפשט הפסוקים, וכן מדבריו המפורשים של 'תרגום רב יוסף' מבורר שהתוכנית של חזקיהו הייתה לעשות את 'פסח שני' ככתוב! אלא שלא זכו ועשו את הפסח בטומאה.. אך מאחר שנוקקו לכך, אכילתו בטומאה נעשתה "כדכתיב", שכן 'פסח שני' הוא

10. מובא בפסחים סד, שאפילו אם הגיעו חמישים איש להקריב קרבן פסח הרי הם מוגדרים כ"ציבור". נמצא שחמישים שוחטי קרבן נקראים "ציבור" ונקראים "כל קהל עדת ישראל", ולפי זה לדברי רבי נתן אם יבואו חמישים שוחטי קרבן להקריב פסח שני, לא יתנו להם להיכנס, כי הם מוגדרים כ"ציבור!". סוף דבר דברי רבי נתן צריכים תלמוד.

"רגל בפני עצמו" הזהה לפסח ראשון שנאמר בו – "במועדו!" והלכה היא, שכל קרבן שנאמר בו "במועדו" וכן קרבן שקבוע לו זמן שאין לשנותו, דוחה את השבת ואת הטומאה. וכך היא דעת רבי בפסחים צג ע"א. וכך גם דרש רבי יהודה (יומא נא ע"א) מהפסוק: "ככל חוקת הפסח [הראשון] יעשו אותו [את השני]" – כשם שהראשון נעשה בטומאה, כך גם השני: "ואפילו בטומאה!"¹¹.

מעשה חזקיה הוא בבחינת "מעשה רב", נמצא שיש לפנינו מצד אחד סברא של תנא קמא הוא רבי נתן, ומאידך גיסא, לא רק סברא נגדית אלא גם פסוקים ו'מעשה רב' המוכיחים כשיטת רבי יהודה, וראיות אלו לא נדחו בגמרא.

ד. דעת הרמב"ם

1. האם ציבור נדחה לפסח שני?

הרמב"ם מביא את העיקרון שקבע רבי להלכה. יתירה מזו! הרמב"ם קבע את רגל 'פסח שני' כמצוה בפני עצמה בין תרי"ג מצוות. זו לשונו בספר המצוות (עשה נז):

ציוונו לשחוט פסח שני – מי שנמנע ממנו פסח ראשון... ונפסקה ההלכה שהוא צווי נאמר בעצמו, ולכן ראוי למנות אותו בפני עצמו. ובגמרא פסחים (צג ע"א) אמרו: 'חייב כרת על הראשון וחייב כרת על השני דברי רבי... סבר, 'שני' – רגל בפני עצמו הוא... ושם (צג ע"ב) אמרו: 'הילכך הזיד בזה ובזה', כלומר שלא הקריב פסח ראשון ולא פסח שני בזדון, דברי הכל חייב... וההלכה בזה כולו כרבי.

שמא יאמר מאן דהו: הדברים אמורים רק לגר שהתגייר בין שני פסחים שהוא "כקטן שנולד דמי" (יבמות כב, א) לעומת זאת אדם מישראל, שהיה חייב במצוות בפסח ראשון, כיון שלא התקיים קרבן הפסח בציבור, אינו עושה 'פסח שני'?

לא כן הוא! שכן כתב הרמב"ם (קרבן פסח ה, א):

מי שהיה טמא בשעת שחיטת הפסח... או נאנס באונס אחר... הרי זה מביא פסח בארבעה עשר לחדש השני בין הערביים. ושחיטת פסח זה מצות עשה בפני עצמו ודוחה את השבת... שהוא רגל בפני עצמו.

11. לרשימת התנאים המתירה ניתן לצרף גם את רבי חנניא בן עקביא: בפסחים צג ע"ב: "רבי חנניא בן עקביא סבר... 'קרבן ה' לא הקריב במועדו' – בשני" אף כאן בטומאה. וכן את רבי מאיר: במשנה תמורה יד ע"א; שם קבע, שכל קרבן שקבוע לו זמן דוחה את הטומאה: "אמר רבי מאיר והלא חביתי כהן גדול ופר יום הכפורים קרבן יחיד ודוחין את השבת ואת הטומאה? – אלא שזמנן קבוע!" במסכת יומא נ, א; הובאו דבריו בתוספת הדגשה, שהדברים אמורים גם בקשר לחג הפסח, ובלשון הגמרא: "והלא פר יום הכפורים... ופסח... דוחין את השבת ואת הטומאה!"

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

הרמב"ם אינו מחלק בחיוב המצוה לעשות 'פסח שני', אלא כל מי שנאנס חל עליו חיוב לעשות פסח שני ואם לא עשה - חייב כרת.

כך גם נראה בפשוטות מדברי הרמב"ם (קרבן פסח ז, א) הכותב: "ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם" - **יחידים נידחים** ואין הצבור נדחה, **ודבר זה בטומאת המת בלבד**. ובדומה לכך בהלכות ביאת המקדש (ד, טז) שכתב: "ומנין שטומאת מת דחווה בציבור? - שנאמר: 'ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם', כך למדו מפי השמועה שאנשים יחידים הם שיידחו ל'פסח שני' - **אם היו טמאים**", מודגש בדברי הרמב"ם שמה שנלמד "מפי השמועה" הוא, שדווקא הטמאים נידחים כבודדים, אך המוני בית ישראל שהיו בדרך רחוקה או אנוסים מסיבות שונות - אלו חייבים לחוג את 'פסח שני' בין אם היו מרובים בין אם היו מועטים.

בעניין זה כותב ר' אברהם פארדו (בתשובה שנדפסה בשו"ת יוסף אומץ סימן ו):

אף על גב דאמרינן דאין ציבור נדחין לשני, לא אמרינן, אלא כד אידחו מכוה טומאת מת! אבל אי אידחו מכוה טעמא אחרינא - ודאי עבדי... אם כן בנידון דידן [כשניתן לישראל רשות לבנות מקדש] כיון דמאי דלא עבדו בראשון אינו אלא מטעמא דאונס - 'אנוס על פי הדיבור' - שאין לנו מקדש ולא מזבח ולא כהן להקריב קרבנות חובתינו! - הא ודאי אין לך אונס גדול מזה! ואם כן, אפוא - 'למה נגרע לבלתי הקריב קרבן ה' במועדו' - בשני! ... נמצינו למדין: **אם בא להם אונס ולא יכלו לעשות הפסח בראשון ודאי שחייבין לעשות בשני... שהרי אילו היה בית המקדש קיים ודאי היו עושין בטומאה!**

כעין זה כתב בעל 'מעשה רוקח' על הרמב"ם קרבן פסח ז, ד; ועוד אחרונים.

2. פסח שני - האם בא בטומאה?

מול המקורות שהובאו לעיל, ובהם דעות חכמים שפסח שני נעשה בטומאה, מצינו ביד החזקה ברמב"ם הלכה, ש'פסח שני' נעשה בטהרה בלבד, ואינו דוחה את הטומאה. זו לשונו (קרבן פסח י, טו):

מה בין פסח ראשון לפסח שני? הראשון אסור בחמץ... ואפשר שיבוא בטומאה אם נטמא רוב הקהל טומאת מת... אבל פסח שני - חמץ ומצה עמו בבית... ואינו בא בטומאה!

בהלכה זו קשה על הרמב"ם מהמקורות הנ"ל, ויש לברר וליישב מספר תמיהות על שיטתו: א. מה ראה הרמב"ם לכתוב שלא כמשנה מפורשת וברייתא מפורשת (ראה להלן) שם נקבע ש'פסח שני' בא בטומאה!

הרמב"ם מסתמך על ברייתא בפסחים (צה ע"א), שם יש מחלוקת בין תנא קמא הסובר שפסח שני – "דוחה את השבת, ואין דוחה את הטומאה", ובין רבי יהודה החולק ואומר: "אף דוחה את הטומאה!" אמנם לתנא קמא יש סברא, באומרו: "מפני טומאה דחיתי, יחזור ויעשה בטומאה!?" אך רבי יהודה אף הוא יש לו סברא ואף מקרא מפורש: סברא – "התורה חזרה עליו לעשותו בטהרה, לא זכה יעשה בטומאה"; ומקרא – "דבי יהודה אמר לך: אמר קרא 'ככל חוקת הפסח יעשו אותו', ואפילו בטומאה!" (יומא נא ע"א).

ב. כמובא לעיל, יש ברייתא מפורשת בגמרא (פסחים צה ע"ב) ואין בה מחלוקת, אלא סתמא דברייתא תומכת בדעת רבי יהודה ואומרת: "פסח ראשון דוחה את הטומאה, פסח שני דוחה את הטומאה!" נמצא שהרמב"ם מתעלם מפסוק ומברייתא מפורשת!

ג. במשנה (תמורה ב, א) מובאת דעת רבי מאיר שכל קרבן שקבוע לו זמן – דוחה את הטומאה! זה לשון המשנה: "יש בקרבנות הצבור מה שאין בקרבנות היחיד, שקרבנות הצבור דוחין את השבת ואת הטומאה... אמר רבי מאיר והלא תביתי כהן גדול... קרבן יחיד – ודוחין את השבת ואת הטומאה!?" – אלא שזמנן קבוע". דעת רבי מאיר הובאה במסכת יומא (נ ע"א) בהדגשה נוספת, שכלל זה נוגע גם לחג הפסח, שנאמר בו: "במועדו!". הרמב"ם עצמו בפירושו למשנה בתמורה שם מדגיש: "זהטעם שאמר ר' מאיר טעם נכון כללי! ואין חולק בכך!".

ומכיוון שפסח שני זמנו קבוע בי"ד באייר (ראה לשון הרמב"ם קרבן פסח ה, ב: "ואם לא הקריב בשני [=בפסח שני] אף על פי ששגג הרי זה חייב כרת שהרי לא הקריב קרבן ה' במועדו והיה מזיד"). הרי שדעת הרמב"ם היא שהוא נעשה גם בטומאה!

ד. כיצד יפרש הרמב"ם את פרשת פסח חזקיהו שבה נאמר במפורש שחזקיהו עשה פסח שני בטומאה (כמבואר בתרגום רב יוסף ובדברי תנאים בתוספתא לעיל)?

ה. הבאנו לעיל דעת שלושה תנאים האומרים כי בעניין 'פסח שני' הדגישה התורה שיהיה "במועדו". כגון רבי יהודה הנשיא, האומר בפסחים צג ע"א: "פסח שני רגל בפני עצמו... [ככתוב] 'כי קרבן ה' לא הקריב במועדו', ומדגיש: בשני! כך היא גם דעת רבי חנניא בן עקביא, בפסחים צג ע"ב; וכך גם דעת חכמי המשנה ורבי מאיר בתמורה יד ע"א.

לאור כל המקורות הנ"ל בדברי חז"ל וגם ברמב"ם, המלמדים כי פסח שני בא בטומאה, יש לתמוה, מדוע פסק הרמב"ם ש"פסח שני – אינו בא בטומאה"?

ונראה להציע שלושה דרכים ביישוב דבריו:

דרך א: הרמב"ם כתב דבריו כדין לכתחילה

יש מקום לומר, שמה שכתב הרמב"ם בהלכה הנ"ל, שפסח שני "אינו דוחה את הטומאה", כוונתו לומר: לכתחילה! ובדיעבד, אם באו רבים מישראל ל'פסח שני' כשהם טמאים, לא

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

ישלחו אותם לביתם, אלא משום כך אמרה תורה "במועדו!" שבדיעבד יעשו ישראל את הפסח בטומאה.

ונראה שהדבר מדויק בלשון הרמב"ם בהלכה זו, שכתב: "מה בין פסח ראשון לפסח שני? הראשון אסור בחמץ... ואפשר שיבוא בטומאה... אבל פסח שני - חמץ ומצה עמו בבית... ואינו בא בטומאה!" לכאורה היה צריך הרמב"ם לכתוב "הראשון - נאכל בטומאה... והשני אם אכלו בטומאה חייב כרת". ומתוך שכתב "אינו בא בטומאה" כוונתו לכתחילה.

ראוי לציין, שיש עוד דוגמאות שבהן הרמב"ם כתב ככלל את הדין לכתחילה ורק במקום אחר מפרט את הדין בדיעבד, ולהלן כמה דוגמאות:

מזבח לכתחילה ומזבח בדיעבד: בניין המזבח צריך להיות במידות מדויקות ברוחב שלושים ושתיים אמה ובגובה עשר אמות, אולם בדיעבד אם עשו מזבח ברוחב מצומצם של אמה על אמה, ובגובה שלש אמות המזבח כשר לעבודה. ראה רמב"ם (בית הבחירה ב, ג): "מידות המזבח מכוונות הרבה... ואין להוסיף על מדתו ולא לגרוע ממנה... ומזבח שעשו בני הגולה... מדת ארכו ורחבו שלושים ושתיים אמה". עם זאת כתב בהלכה יז שם: "מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו אינן מעכבין, והוא שלא יפחות מאמה על אמה ברום שלש אמות כשיעור מקום המערכה של מזבח מדבר".

סנהדרין לכתחילה - וסנהדרין בדיעבד: פסוק מפורש קובע, כי אין להסתפק בסנהדרין שיש בה ישראלים בלבד, אלא מצוה להעמיד בסנהדרין גם דיינים שהם כוהנים ולויים, ככתוב: "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם". עם זאת כתב הרמב"ם (סנהדרין ב, ב) שבדיעבד אם לא מצאו כוהנים ולויים לסנהדרין הרי היא כשרה. ובלשונו: "מצוה להיות בסנהדרין גדולה כוהנים ולויים, שנאמר: 'ובאת אל הכהנים הלויים'. ואם לא מצאו, אפילו היו כולם ישראלים הרי זה מותר"

כהן גדול לכתחילה - וכהן גדול בדיעבד: הרמב"ם בהלכות כלי המקדש ד, טו; כתב: "אין מעמידין כהן גדול אלא בית דין של אחד ושבעים". עם זאת כידוע לכל, בזמן בית שני היו כוהנים גדולים שנתמנו על ידי המלכות ולא על ידי הסנהדרין, שכן היו קונים את הכהונה הגדולה בכסף. ומבואר במשנה יומא, שמשום כך היו בין הכהנים הגדולים אנשים שהם בגדר עמי ארצות. עוד נאמר בגמרא (יומא ט ע"א) על הפסוק: "ושנות רשעים תקצורנה": "מקדש שני... שמשו בו יותר משלש מאות כהנים... וכל אחד ואחד לא הוציא שנתו". שאלה היא אפוא, איך עשה כוהן גדול בימי בית שני את עבודת יום הכיפורים, והרי אינו אלא כהן הדיוט, שהרי נתמנה על ידי המלכות ולא על ידי סנהדרין! נמצא כנ"ל: מצוה לכתחילה למנות כהן גדול בסנהדרין, אך אם נבחר כהן גדול בדרך אחרת, המיני תופס והוא כוהן גדול לכל דבר.

דרך ב: הרמב"ם התייחס רק למציאות שיחידים עשו פסח ראשון

עוד יש לומר, שאת זאת גופא בא הרמב"ם ללמדנו, שיש שני מיני 'פסח שני': יש מציאות בה רוב ישראל קיימו את הפסח הראשון בבית המקדש בטומאה, אזי מקיימים את 'פסח שני' בטהרה. במקרה זה, אכן, נאמרה ההלכה שפסח שני אינו דוחה את הטומאה. שהרי כבר נעשה פסח ראשון ככתוב על ידי "כל קהל עדת ישראל!" ומי שלא זכה לקיים פסח ראשון נתנה לו התורה הזדמנות שנייה לעשות פסח שני, וזאת ליחידים ובטהרה בלבד.

אולם יש מציאות שפסח ראשון לא התקיים כלל! והרי אמרה תורה: "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערביים!" עוד אמרה התורה בעניין זה (שמות יב, מז): "כל עדת ישראל יעשו אותו!" אזהרות כאלה לא נאמרו בשום רגל. לפיכך כשהפסח הראשון לא התקיים כלל, אזי עובר החיוב על כל ישראל לעשות את הפסח 'בפסח שני' "במועדו", ויעשו אותו בטומאה שהרי הוא "רגל מפני עצמו". לאור האמור, במציאות זו שישראל היו בגלות והמלכות שולטת בירושלים, וניתנה רשות לישראל לעשות פסח שני, מקרה זה שאני! כאן לדעת הרמב"ם חלה גזירת הכתוב האמורה בפסח שני, שיעשה "במועדו" – אפילו בטומאה. שכן ישראל במציאות זו דינם כגר שנתגייר בין פסח ראשון לשני, שהרי היו עד כה אנוסים, וכ"קטן שנולד דמי". משום כך גם כתבה התורה בפסח שני את עניינו של הגר, לומר לך: פעמים שכל ישראל הרי הם בגדר גרים, ואם רוב הציבור טמא בפסח שני יעשו את הפסח בטומאה.

כך היא לשון הגמרא (פסחים צג ע"א): "גר שנתגייר בין שני פסחים... חייב לעשות פסח שני. דברי רבי... סבר: 'פסח שני' רגל בפני עצמו הוא". כלומר, גר הרי הוא כמי ש"נולד" בין שני הפסחים, ואין לו אלא פסח אחד לפניו – 'פסח שני'. מעתה, אם אינו מביא קרבן ברגל זה – חייב כרת. הרמב"ם מביא זאת להלכה (קרבן פסח ה, ז) באומרו: "גר שנתגייר בין פסח ראשון לפסח שני... חייב לעשות פסח שני".

כך גם כלל ישראל בין שני פסחים, הרי הם כ"קטן שנולד", שהרי המקדש חרב, והמלכות מנעה עד כה מלבנותו. מעתה שהתירה המלכות לבנות – אין להם לישראל אלא 'פסח שני' וחייבים להקריב בו קרבן. ומאחר שרוב הציבור טמא, ונאמר בפסח שני "במועדו" יעשו אותו אפילו בטומאה, ככל קרבן ציבור שקבוע לו זמן.¹²

12. זה מה שנאמר ב'פסח חזקיהו' בדברי הימים ב, ל, כה: "וישמחו כל קהל יהודה, והכהנים והלוים, וכל הקהל הבאים מישראל, והגרים הבאים מארץ ישראל והיושבים ביהודה". השווה הפסוק את הכהנים הלוים והישראלים לגרים, כי כל ישראל היו אז בגדר גרים וכתינוקות שנשבו, שכן, מצות קרבן פסח נשתכחה מהם. ומשכריו המלך חזקיהו בין פסח ראשון לשני לקום ולעלות לירושלים – אין להם לישראל אלא 'פסח שני', כדין אחד הגרים, ועשו אותו כולם בטומאה – הגרים והישראלים. זה גם עניינו של 'פסח חזקיהו' לאחר שפתח את דלתות המקדש. כי בפסח ראשון לא התקיים בהם התנאי של – "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל", כי לא באו אלא בודדים. גם אותם מעטים עשו

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

יש לומר, אפוא, שבמקרה הנדון בתוספתא, שפסח ראשון כלל לא התקיים! והרי 'פסח שני' הוא "רגל בפני עצמו" וחייבים עליו כרת, בכגון זה מסכים הרמב"ם שהלכה כרבי יהודה במסכת יומא נא ע"א; האומר: "ככל חוקת הפסח יעשו אותו [את פסח שני] - ואפילו בטומאה!" וכבר ייתא פסחים צה ע"ב; האומרת: "פסח שני דוחה את הטומאה" וכשאר המקורות שהובאו לעיל.

דוך ג: הרמב"ם חשש לכתחילה לדעת מיעוט, אך לעתיד לבוא יוכרע כעיקר הדין

דרך נוספת לפתרון הסתירה ברמב"ם היא שהרמב"ם כתב דבריו לחומרא, וחשש לדעת מיעוט (ת"ק דרבי יהודה), משום שלא רצה להכריע בנידון. אולם אף הוא מודה שהכרעת הדין צריכה להיות כדעת הרוב, וכמו שכתב הרמב"ם עצמו (סנהדרין ח, א), שבכל מקום של ספק הולכים אחרי הרוב, זו לשונו שם:

בית דין שנחלקו: מקצתם אומרים - זכאי, ומקצתם אומרים - חייב, הולכין אחר הרוב. וזו מצות עשה של תורה, שנאמר: "אחרי רבים להטות!" במה דברים אמורים? - בדיני ממונות, ובשאר דיני אסור ומותר, וטמא וטהור וכיוצא בהן.

ככל מצות עשה שבתורה כך אף במצוה זו, אם בית הדין אינם הולכים אחרי הרוב - ביטלו בכך מצות עשה מן התורה - כמובא בספר החינוך מצוה עח; עיין שם. מעתה, בנושא שלפנינו רוב המקורות קובעים ש'פסח שני' נעשה בטומאה: פסוקים, משניות וברייתות, כך גם הרמב"ם בהלכותיו חוזר וקובע פעמים רבות, כי כל קרבן שזמנו קבוע, מקריבים בטומאה, במיוחד כשנאמר בו "במועדו". העולה מדבריו לענייננו, שמצות עשה מן התורה ללכת אחר רוב התנאים הקובעים ש'פסח שני' מקריבים בטומאה. מעתה, גם אם נצא מתוך הנחה שהרמב"ם הסתפק בשאלת 'פסח שני' והלך אחר דעת מיעוט, יבוא בית דין בדור בניין הבית ויכריע כדעת הרוב. כאמור לעיל, כך גם הכריעו חזקיהו והחכמים שהסכימו עימו.

הרמב"ם עצמו בשו"ת הרמב"ם (סימן שי) כותב, ש"כל מאמר שיימצא לאחד מן הגאונים ז"ל המפורסמים בהוראה, ולא נמצא עליהם ראייה ברורה... אין ראוי לנו שנסמוך על אותו מאמר! ולא נעשה בו [הלכה למעשה]! עד שיתבאר לנו סיבתו".

את הפסח בטומאה. לכן עמדו חזקיהו ו'החכמים שהסכימו על מעשיו', ו'העשו' וחייבו את כל ישראל לעשות 'פסח שני', בידיעה ברורה שלא הכל נטהרו והפסח ייעשה בטומאה. נראה שניתן למצוא לכך אף רמז בתורה, שכן נאמר בפסח שני (במדבר ט, י): "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח לה". המילים "או לדורותיכם" מיותרות. ובא קורא הדורות מראש לומר: דעו! כי יבואו דורות שכולם יהיו "בדרך רחוקה" ויתפזרו לגלויות ולארצות בקצוי העולם, והיה, אם תבוא ההזדמנות לעשות 'פסח שני' בלבד - עלו ארצה ובואו להר בית ה' ועשו כולכם 'פסח שני'.

עוד כתב בהקדמתו למשנה בשם חז"ל, שאפילו נביא כאלהו ואלישע אמרו דבר הלכה, אין לקבל את דבריהם אלא בראיה, כמובא בחולין קכד, א: "האלהים! אילו אמרה לי יהושע בן נון בפומיה – לא הוה צייתנא ליה ולא שמענא מיניה!" וכאן שרוב הראיות מלמדות ש'פסח שני' נעשה בטומאה, יכריע בית הדין בשאלה זו על פי רוב ומיעוט כיצד לנהוג.

3. 'פסח חזקיהו' – שיטת הרמב"ם

הלכה נוספת ברמב"ם הטעונה בירור היא, שיטתו בעניין 'פסח חזקיהו', כמובא בהלכות ביאת המקדש (ד, טז), ויש להבין את שיטתו בהלכות אלו; מה אירע לדעתו באותו פסח מבחינה עובדתית והלכתית? כמו כן, באיזו מידה דבריו תואמים את פשוטו של מקרא.

זו לשונו:

מנין שטומאת מת דחוייה בציבור? שנאמר: 'ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם', כך למדו מפי השמועה, שאנשים יחידים הם שיידחו לפסח שני אם היו טמאים, אבל ציבור שהיו טמאי מת אינן נדחין, אלא הטומאה תידחה ויעשו פסח בטומאה. והוא הדין לכל קרבן שקבוע לו זמן כפסח שהוא דוחה את הטומאה.

והרי הדבר מפורש ב'כתובים' שנאמר שם: 'כי רבת בקהל אשר לא התקדשו, והלויים על שחיטת הפסחים לכל לא טהור להקדיש לה', כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לא טהרו'. ומהו זה שנאמר: 'כי אכלו את הפסח בלא ככתוב'? – מפני שעיברו אותה השנה מפני הטומאה! שנאמר: 'ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלים לעשות הפסח בחדש השני, כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא, כי הכהנים לא התקדשו למדי'. וכבר ביארנו בקידוש החודש שאין מעברין את השנה לכתחילה מפני הטומאה.

ועוד אחרת היתה שם באותה השנה, שעובר חזקיה המלך את השנה ביום שלשים של אדר, שראוי להיות ראש חדש ניסן ועשה אותו החדש אדר שני, ולא הודו לו חכמים. שאין מעברין ביום זה, כמו שביארנו בקידוש החדש. ומפני דברים אלו שעשה שלא כהלכה, נאמר: "כי אכלו את הפסח בלא ככתוב", וביקש רחמים על עצמו ועל החכמים שהסכימו על מעשיו¹³ שנאמר: "כי התפלל יחזקיהו

13. כלומר, רוב החכמים (חכמי הסנהדרין שעמם נועץ) לא הודו לו, ומקצתם הודו לו. לאור זאת, תמה החיד"א ב'חומת אנך' (מלכים ב יח): "ש לחקור, דחזקיה, שהיה שומר כל מידי דאורייתא ודרבנן, איך עבר על מה שכתוב – 'אחרי רבים להטות'! וכיון שחכמים לא הודו לו, נהי דהוא היה סובר דשרי מטעמים אשר לו, מכל מקום הא פליגי רבנן עליה?" עי"ש מה שתיירץ. ונראה ש"החכמים שהסכימו על מעשיו" היינו בית הדין המלכותי של מלכי בית דוד שעמם היו נועצים בענייני המלוכה. מערכת משפטית זו נזכרת בכמה מקומות בתנ"ך, וכגון בירמיהו (כא, יב) המוכיח את המלכים: "בית דוד! כה אמר ה': דינו לבוקר משפט! והצילו גזול מיד עושק!" כן ראה מה שמובא בתהלים (קכב ה) שם נאמר, כי היו בירושלים שתי מערכות משפט, ככתוב: "כי שמה

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

עליהם לאמור: ה' הטוב יכפר בעד". ונאמר: "וישמע ה' אל יחזקיהו וירפא את העם", שנרצה קרבנם.

עיון פשוט בדברי הרמב"ם, מלמד, שאינו מסכים עם תרגום רב יוסף והוא מבאר ש"ויועץ המלך... לעשות הפסח בחודש השני" היינו בחודש ניסן (כלומר 'בחודש הבא') בטומאה, מפני שטומאה הותרה בציבור.

כאמור, לפי פשט הפסוקים ולפי תרגום רב יוסף עשו ישראל גם את פסח ראשון בטומאה וגם את פסח שני, וכך היא דעת תנאים אחרים בפרשה זו. תמוה, אפוא, מדוע התעלם הרמב"ם מפירוש זה, מה עוד שהוא נראה פשט מוכרח בפסוקים?

זאת ועוד, הרמב"ם כותב פעמיים בהלכות הנ"ל, שחזקיהו התפלל על עצמו ועל חכמיו על שעיברו את השנה "בלא ככתוב"; האחת - "מפני שעיברו אותה השנה מפני הטומאה", והשנייה - מפני שעיברו בניסן. הדבר תמוה, שכן, הלכות העיבור הללו אינן כתובות בתורה **שבכתב!**

בפירושו לדברי הימים (ב' ל, ב) תמה הרד"ק על דעת חז"ל בעניין 'פסח חזקיהו'. אולם למעשה, השאלות כולן מכוונות גם לרמב"ם, שכן דבריו אינם מתיישבים עם פשט הפסוקים. להלן שלוש שאלות שהעלה רד"ק:

א. "אני תמיה על מה שאמרו רז"ל: 'עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו', שהרי הכתוב אומר: 'ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלים', הנה הכתוב משמע כי הודו לו!"

ב. "גם מה שאמרו 'עיבר ניסן בניסן' - אין להם ראיה מן הפסוק! כי אפשר כי באדר היתה ההסכמה הזאת לעשות אדר שני".

ג. "גם מה שאמרו חכמים, שביקש רחמים חזקיהו על עצמו, הרי מפורש בפסוקים [ההיפך, שביקש רחמים על העם!] לפי שרבים מהם אכלו הפסח בטומאה, כמו שאמר: 'כי אכלו את הפסח בלא ככתוב'... כי אעפ"י ששלח יחזקיהו הרצים, רובם היו מלעיגים בם. ואף

ישבו כסאות למשפט - כסאות לבית דוד", ומסביר בעל מצודת דוד: "כי שמה ישבו כסאות" - רבות לעשות משפט, והם כסאות סנהדרין. ואף שם היה 'כסאות לבית דוד' הדנין דין אמת".
בית דינו של מלך ממלכי בית דוד יש בידו הסמכות לחרוג מן ההלכה, כדי לחזק את מצוות התורה. וכגון מה שכותב הרמב"ם בהלכות רוצח (ב, ד) שיש כוח בידי המלך לעקור מצוה באופן זמני במטרה לחזק את התורה. זו לשונו: "הרצחנים וכיוצא בהן, שאינן מחוייבים מיתת בית דין, אם רצה מלך ישראל להורגם בדין המלכות ותקנת העולם - הרשות בידו".
לאור זאת, במצב המיוחד שנוצר בימיו, נועץ חזקיהו בעיבור השנה עם בית הדין המלכותי, ומשום כך כראוי נהג, ועם זאת ראה לנכון להתפלל על עצמו ועל אותם חכמים על שלא נהג כראוי לכתחילה בימים כתיקונם.

אותם שבאו לא התקדשו כולם ואכלו הפסח בטומאה עד שהוצרך חזקיהו 'להתפלל עליהם' - כמו שכתוב?."

ה. אין מקרא יוצא מידי פשוטו

אַחַת דְּבַר אֱלֹהִים - שְׁתִּים זוּ שְׁמַעְתִּי ... (תהילים סב, יב)

במענה לשאלות הנ"ל, יש להקדים, כי לא נעלם מחכמינו ז"ל, גם לא מעיני הרמב"ם שדבריהם אינם תואמים את פשט הכתובים. אך זאת דרכם של חז"ל, שאינם מסתפקים בפשט, אלא לומדים את המקראות גם על פי המידות שהתורה נדרשת בהם, ובכך נלמדות הלכות נוספות על האמור בפשט הפסוק.

אכן מתברר, שפרשת 'פסח חזקיהו' נדרשת ב'משנת רבי אליעזר' (פרשה א) שם נדונה מידה יא' מתוך שלשים ושתים מידות של רבי אליעזר ברבי יוסי. מידה זו מוגדרת כ'סידור שנחלק'. זה לשון המדרש: "'מסידור שנחלק' - כיצד? - 'כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן לא הטהרו כי אכלו הפסח בלא ככתוב, כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמור ה' הטוב יכפר בעד'. שואל המדרש: **"בעד מי?"** ומשיב: **"בעד כל לבבו הכין לדרוש האלהים וה' אלהי אבותיו ולא בטהרת הקודש"**. רש"י במקום מביא את דברי המדרש, ואומר: **"כך מפורש ב'ברייתא דר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי' המתחלת [במילים]: 'בכל מקום שאתה מוצא דברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי באגדה עשה אונן כאפרכסת... כגון זה: ה' הטוב יכפר בעד' - כל מי שכל לבבו הכין לדרוש האלהים"**.

כוונת המדרש לומר, שיש לעשות "סדר" בפסוק, שכן המילה "בעד" מותירה מקום למחשבה, למי בדיוק היא מכוונת, ועל מי בדיוק היה צריך לכפר?

ומתברר שהמלה "בעד" מכוונת מחד גיסא לישראל הנזכרים בפסוק דלעיל, אך היא מכוונת מאידך גם לחזקיהו הנזכר בפסוק הבא. אמנם פשט הפסוק הוא, שישראל שבאותו דור, הם ש"אכלו את הפסח בלא ככתוב", והם שצריכים כפרה. לכן התפלל חזקיהו עליהם שיכופר להם על כך.

מאידך, מבואר בפסוק הבא, שיש עוד אדם הצריך כפרה, אדם ש"כל לבבו הכין לדרוש האלהים וה' אלהי אבותיו", ובכך רומז לנו הפסוק, שחזקיהו ביקש גם על עצמו, שאחרי כל מה שעמל ויגע ו"הכין את לבבו לדרוש א-להים" עדיין צריך גם הוא כפרה. שכן, עשה כל מאמץ שהכל ייעשה בטהרה, ולא עלה הדבר בידו, כי בסופו של דבר גם פסח ראשון וגם 'פסח שני', שניהם נאכלו ש"לא בטהרת הקודש".

נמצא, שמצד הפשט הפשוט, התפלל חזקיהו על העם, אך לאחר העמקה בפסוק, כאשר נעזרים ב'מידה' הנקראת 'סידור שנחלק' מתברר, שהמילה "בעד" מכוונת לשניים, בפסוק הראשון מתפלל חזקיהו על העם, ואילו בפסוק השני מתפלל חזקיהו על עצמו.

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

מכוח המידה - 'סידור שנחלק' - למדו חז"ל (סנהדרין יב ע"א-ב; כנזכר לעיל), הלכות שנחדשו ב'פסח חזקיהו'. אין בכך כדי לשנות דבר בפשט הפסוקים, וברור היה לחז"ל ש'פסח חזקיהו' נעשה בטומאה, ושהיה צריך להתפלל על העם, כמפורש בכתובים: "כי מרבית העם... לא היטהרו, כי אכלו הפסח בלא ככתוב, כי התפלל יחזקיהו עליהם!" מדובר בפסוק על אכילה שלא כראוי, ושהיה צריך להתפלל "עליהם", כלומר על העם. עם זאת, כיון שבפסוק נאמר שהתפלל גם על עצמו, ככתוב - "בעד כל לבבו הכין לדרוש האלהים", רצו חז"ל להסביר מה הסיבה לבקשת הכפרה שביקש חזקיהו על עצמו? ומבואר בסוגיה שם, שחזקיהו נהג בכמה דברים שלא כהלכה, דהיינו, "עיבר מפני הטומאה", כמו כן, "עיבר ניסן בניסן". עוד מבואר בסוגיה העיקרון, ש"טומאה דחוויה בציבור", ושהעם נאלץ לעשות את הפסח בטומאה. חזקיהו ראה לנכון להתפלל על עצמו, על מה שעשה בעיבור השנה, שכן לכתחילה אין לעבר את השנה בניסן.

מעתה מובן מדוע בחר הרמב"ם להביא להלכה דווקא את מסקנות סוגיה זו, זאת מאחר שנדונה במפורש על ידי האמוראים במסכת סנהדרין (יב ע"א-ב) וכך דרכו, שכל דבר שנדון בגמרא יש להביאו להלכה. ואכן, נלמדו שם כמה הלכות יסוד שהרמב"ם מביא אותם בהלכה שלפנינו, כגון, ש"טומאת מת דחוויה בציבור", כמו כן, ש"כל קרבן שקבוע לו זמן דוחה את הטומאה". כך גם הביא את הלכות עיבור השנה באדר ובניסן, ואת המותר והאסור בעניין זה לכתחילה ובדיעבד, והסביר מדוע חזקיהו התפלל על עצמו.

עם זאת, מדרש חז"ל בגמרא לא בא לדחות את פשט הפסוקים, ולא זזו חז"ל מן הכלל הנקוט בידם, ש'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' - כמבואר במסכת שבת סג ע"א; והפשט והדרש שניהם אמת.

תדע שהדיון בגמרא בסנהדרין יב ע"ב; כולו על דרך הדרש, שכן, הגמרא שם מביאה את הדרש מחד גיסא, אך יחד עם זאת מביאה את דעת רבי שמעון בן יהודה האומר משום רבי שמעון: "מפני שהשיא [חזקיהו] את ישראל לעשות פסח שני". ברור לגמרא, שאכן, קרא חזקיהו לכל ישראל לעלות לרגל, ולקיים בנוסף לפסח ראשון גם את פסח שני - כמבואר לעיל. אולם הגמרא רוצה לברר באופן יסודי את ההלכה של "טומאה דחוויה בציבור" בפסח ראשון, ולתת לה את ההגדרה המדויקת. מבחינה זו 'פסח חזקיהו' הוא מקרה מיוחד בתולדות המקדש, המאפשר לחז"ל לברר באמצעותו את גדרי ההלכה הזאת. אחד הנושאים שהגמרא רוצה לברר הוא איך יודעים שהגיע רוב ציבור טמאים לירושלים ולמקדש, ומה הדין במקרה "שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים".

לכן שואלת הגמרא: "היכי דמי?" הגמרא אינה שואלת - כדרכה במקרים אלה: "היכי הוה עובדא?" כלומר: מה בדיוק אירע בימי חזקיהו ואיך ידע שרובם טמאים? גם רב אשי אינו משיב: "הכי והכי הוה מעשה!" שכן רב אשי לא היה שם כדי לספר מה בדיוק אירע.

ברור לחז"ל, שמצד הפשט מדובר בעובדה כעניינה המתוארת בפסוקים. וכגון מה שנאמר (כט, לד): "רק הכהנים היו למעט". עוד כתוב (ל, ג): "כי הכהנים לא התקדשו למדי". עוד מבואר בסוגיא שגם חכמי ישראל לא כולם הלכו בעצת המלך ו"לא הודו לו", כלומר, לא שיתפו עמו פעולה. במציאות זו לא יתכן שהציבור יעשה את הפסח בטהרה, כי אין מי שידיריך את ההמונים בזמן קצר כיצד להיטהר, ואילו חז"ל בסוגיא דנים במצב: "שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים". מי אפוא, הדריך את האנשים בענייני טומאה וטהרה כדי שייטהרו לפסח ראשון? ומי הכוהנים – שהיו "למעט" – שיכלו לעמוד ולמנות את הציבור המגיע לשערי העזרה ולחלקם לשתי קבוצות – הטהורים לעומת הטמאים – כשהכוהנים עצמם נמנעו מלהגיע לפסח ראשון?

ברור לחז"ל שרוב רובו של הציבור שהגיע לירושלים בימי חזקיה היה טמא, ולא נפל ספק שמא מחצה מהם טהורים, שכן כתוב במפורש (ל, יח): "כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה... לא הטהרו, כי אכלו את הפסח בלא ככתוב, כי התפלל יחזקיהו עליהם".

בהכרח, אפוא, שהשאלה "היכי דמי?" היא שאלה עיונית! לברר הלכה לעומקה כדרכם של חז"ל, לחדד ולהגדיר במדויק, איך הכוהנים יבדקו ויספרו את ה"רוב"? ומה יהיה הדין ב"מחצה על מחצה"? ומה דין הנשים, ומה דין הזבים? כמו כן, היכן סופרים את האנשים ובודקים את הרוב, האם בארץ כולה, או בירושלים או רק על פתח העזרה. ובא רב אשי ומשיב: "כגון! שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים, ונשים משלימות לטהורים..." כאמור, מעשה כזה לא היה בימי חזקיה, אלא מדובר ב"היכי תמצי".

בכך יש לנו מענה לשאלות דלעיל: חז"ל (ובעקבותיהם הרמב"ם) לא זזו מן הפשט, אלא כדרכם, השתמשו בדרך הדרש כדי להוציא מ'פסח חזקיה' הלכות נוספות החיוניות לבידור הלכות פסח בטומאה, גם למקרה רחוק שיכול לקרות בעתיד.

ו. מדוע השמיט הרמב"ם את דין ביהמ"ק שנבנה בין פסח ראשון לשני?

מדוע השמיט הרמב"ם את ההלכה בשאלה שנדונה בתוספתא (פסחים ח, ד; וכן בירושלמי פסחים ט, א; כמובא לעיל): "ניתן להן לישראל לבנות בית הבחירה – היחיד עושה פסח שני, ואין הצבור עושה פסח שני. רבי יהודה אומר אף הצבור עושה פסח שני". שאלה זו צריכה הרי הכרעה לכאן או לכאן, שכן מדובר בשאלה מעשית מאד שעלולה להתעורר בכל דור ודור, וכך בדורנו אנו, שמא תיווצר הזדמנות לבנות מקדש בין פסח ראשון לשני. הרי הרמב"ם ראה צורך להביא בהלכותיו את אשר אירע ב'פסח חזקיהו', דבר שהיה בעבר, על אחת כמה וכמה, שהיה צריך להכריע בשאלה זו שבתוספתא, שכאמור היא שאלה מעשית בהווה ובעתיד?

נראה שיש הבדל גדול בין תקלה מקומית המתרחשת בדור מסוים בזמן שהמקדש קיים וציבור גדול נטמא, לבין מאורע שהוא תופעה יחידה בדורות, כלומר, בניין המקדש מחדש.

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

טומאה של ציבור יכולה לקרות בכל דור כתוצאה ממגיפה, או רעידת אדמה, הגורמת לקרבנות בנפש ורבים מהקהל נטמאים, ולכך מכוונות ההלכות בנושא זה ברמב"ם.

אכן, כבר אירע בעבר שעולי רגל שעלו לירושלים כשהדרכים נהרסו מחמת גשמי החורף, והשיירה נטתה מן הדרך הראשית ועלתה על קברים שבצידי הדרך ורבים נטמאו. (למניעת מציאות כזו היו מציינים את הקברים שבצידי הדרכים. כגון זה, במידה שרוב הציבור נטמא קיימת ההלכה האומרת, ש"קרבו שקבוע לו זמן" נעשה בטומאה, ויעשו את הפסח הראשון בטומאה, והיחידים נדחים לפסח שני.

לא כן המאורע שאירע בימי חזקיה שאינו דומה למאורע מקומי ומקרי. זו הסיבה שהרחיב הרמב"ם בהסברת 'פסח חזקיה', תוך תיאור השגיאות, כביכול, שנעשו בו. ובא ללמד לדורות, שיש מציאות מורכבת בפסח מבחינה הלכתית, כדוגמת 'פסח חזקיה', ויש למאורע כדוגמתו השלכה על קיום הלכות נוספות בעניין קרבן פסח, כגון עיבור השנה ועוד.

לפיכך הפנה הרמב"ם את תשומת הלב ל'פסח חזקיה', ולאחר שהביא בהלכות ביאת המקדש ד, טז; את ההלכה היסודית שנלמדה במסכת סנהדרין, ש"טומאה דחוויה בציבור", וכיצד נהג חזקיה בעניין עיבור השנה בשעת הדחק, הפנה את תשומת לב אנשי ההלכה ל'פסח חזקיה', שהיו בו מרכיבים רבים, ביניהם הכלל של - "עת לעשות לה' הפרו תורתך", ויבואו דורות שיצטרכו להנהגותיו של חזקיה. מעתה הדבר מסור לחכמי כל דור, יעיניו בכתובים וימצאו פתרון לשאלות שיעמדו על הפרק.

יש להוסיף בעניין זה, שבפני המלך חזקיהו עמד שיקול נוסף, דהיינו, החשש מגלות השבטים המתקרבת, שכן, כבר גלו רוב שבטי ישראל שישבו בצפון הארץ, כמו כן גלו השבטים שבעבר הירדן והוגלו להרי גוזן ומדי. הדבר מודגש בהתרעה של חזקיה באזני העם, שרק מעשה התשובה וחידוש העבודה במקדש הם הסיכוי להצלת יתרת השבטים לבל יצאו לגלות כאחיהם. הרמב"ם לא נכנס לפרטים, כיון שלא נדונו בגמרא, והמציאות משתנה מדור לדור, לכן הפנה את המעיינים ל'פסח חזקיה' ללומדו מתוך ה'כתובים', 'ואידך פירושה הוא זיל גמור'.

ניתן למצוא דוגמאות מרובות שבהן הרמב"ם הניח מקום לבית הדין שבדור להתגדר בו, וכך גם בענייננו,¹⁴ יש ללמוד את פסוקי 'פסח חזקיהו' כפשוטם ולנהוג משם הלכה

---

14. לגבי צורת הבית השלישי: בהלכות בית הבחירה מבאר הרמב"ם בהרחבה את צורת הבית כפי שהיה בימי בית שני וכמבואר במסכת מידות. אולם היסוד לבית שני וצורתו היה הבית הראשון וצורתו כפי שנבנה בימי שלמה. ומסביר הרמב"ם (שם א, ד) ש"בנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים!... ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנוהו כבנין שלמה, ומעין דברים המפורשים ביחזקאל". הוזה אומר, כשבאים לבנות את בית המקדש לאחר החורבן, יש ללמוד תחילה את פסוקי מקדש שלמה כדי להבין

למעשה כשהדבר יעמוד על הפרק.

ז. מדוע הביא הרמב"ם בהלכותיו את 'פסח חזקיהו'?

למעשה יש לשאול: מדוע הביא הרמב"ם את 'פסח חזקיהו' בהלכות ביאת מקדש? ממה נפשך: אם רצה ללמד את ההלכה, שאין לעבר ניסן בניסן, את זאת הרי כבר כתב בהרחבה בהלכות קידוש החודש, ומדוע לחזור על כך בשנית? ואם רצה להשמיע את ההלכה ש"טומאה הותרה בציבור" הרי כבר הביא פסוק מפורש מן התורה שבכתב בעניין זה ככתוב: "ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם". ופסוק זה לא ללמד על עצמו בלבד יצא, אלא על קרבנות הציבור כולם, שכל קרבן שקבוע לו זמן מקריבין בטומאה. נמצא שהתיאור על 'פסח חזקיהו' מיותר?

בהכרח שבא הרמב"ם ללמדנו, שדין פסח בטומאה – "מפורש בכתובים" – כלשונו. לפיכך יש לעיין שם וללמוד הלכה משם לא רק על פסח ראשון אלא גם על פסח שני.

כמו כן רצה הרמב"ם ללמד לדורות כללים חיוניים שיש לנהוג לפיהם במציאות דומה, לכשיארע מאורע כבימי חזקיהו. במציאות זו ישקול בית הדין שבדור את צעדיו, והדרך פתוחה לפניו לבחור כמה אפשרויות לפי מצב הדור, ואלו הם:

א. כשנפתחת אפשרות להעמיד את המקדש על מכונו ולהחזיר את העבודה למקומה, הסמכות נתונה לבית הדין של הדור לקבוע מה עיקר ומה טפל, כגון, בשאלת עיבור

את צורתו היסודית, ועל כך להוסיף את הפרטים הנזכרים במשנה בעניין בית שני. לכאורה, היה ראוי, שיקדים הרמב"ם ויסביר תחילה את הפרטים של מקדש שלמה כמובא בספר מלכים כדי לשלבם בבניין הבית, ויחזור ויתאר את פרטי בית שני שנוספו בימי עזרא כמתואר במשנה 'מידות' בתורה שבעל פה. מה עוד שפרטי מקדש שלמה בחלקם קשים להבנה והמפרשים התחבטו בפירושים, וכגון: מהי צורתם של עמודי ימין ובוועז, כמו כן מראה האולם ומידותיו, הכיורים השונים שעשה והמכונות, ה'ים' שעשה שלמה, הכרובים בקודש הקדשים, 'חלוני שקופים אטומים' ועוד. הרמב"ם משאיר זאת ללומד ולבית הדין שבדור כשיזדקק לכך, ומה שיפרשו כפשוטם של דברים – כהלכה יעשו.

כך גם בעניין אבני החושן כותב הרמב"ם (כלי המקדש ט, ו): "כיצד מעשה החושן, אורג בגד מעשה חושב מן הזהב והתכלת... וקובע בו ארבעה טורים של אבן המפורשים בתורה". לכאורה הדברים פשוטים ככתוב: "אודם פטדה וברקת" וכו', אולם למעשה זיהוי אבני החושן הוא אחד הנושאים הסבוכים במקדש וצריכים פתרון.

וכך גם בעניין קרבנות המילואים לגבי השאלה – האם בעת חנוכת הבית השלישי יש לנהוג כבחנוכת המשכן בימי משה, או כבימי שלמה בעת חנוכת בית ראשון. בעניין זה כותב הרמב"ם (מעשה הקרבנות ב, טו): "כשם שהקריבו הנשיאים בחנוכת המזבח דברים שאין כמותן לדורות, והקריבו בשבת, כך הנשיא מקריב חנוכתו בשבת לעתיד – כאשר מפורש שם [בספר יחזקאל]". ובעוד שכל ענייני הקרבנות נידונים ברמב"ם בדקדקנות רבה – כמובא בתורה שבעל פה בתלמוד, וכפי שהרחיב להסביר בספרי העבודה והקרבנות, ואילו בעניין מורכב זה משאיר הרמב"ם את קיום ההלכה בידי בית הדין שבדור שיחליטו על פי פשט הפסוקים ביחזקאל.

ניתנה רשות לבנות מקדש בין שני הפסחים - האם מקריבים 'פסח שני'?

- השנה. במקרה כגון זה לקיים את העיקר, דהיינו, מצוות הקרבת קרבן פסח, ובאשר לעיבור השנה, יכריע בית הדין לעבר בניסן - גם אם אין זה ראוי "לכתחילה".
- ב. כשבית הדין מוצא "דבר מפורש בכתובים" חל הכלל: "אין מקרא יוצא מידי פשוטו", ויש למצות את הפשט הלכה ולמעשה. לכן מפנה הרמב"ם את בית הדין של הדור ל"כתובים", דהיינו לספר דברי הימים, ללמוד מן הפסוקים ומחזקיהו וחכמיו כיצד לנהוג.
- ג. בית הדין צריך להתכונן לעובדה שיהיו חכמים בדור שלא יסכימו עם החלטתם, וכלשון חז"ל והרמב"ם "שלא הודו לו חכמים". עם זאת, כיון שמדובר בבניין המקדש וחדוש העבודה באותו דור ולדורות, חובה לקבל החלטה קשה.¹⁵
- כן אמרו חז"ל: "חביבה מצוה בשעתה", כלומר, פעמים שמחללים שבת במקדש לקיום מצוה בשעתה (ראה פסחים סח ע"ב; ורמב"ם מעשה הקרבנות ד, ג). בהתאם לכך הנהיג חזקיהו לקיים את הפסח בזמנו, למרות שהדבר כרוך בעיבור השנה שלא לכתחילה. בזכותו זריזותו - עמד המקדש על תילו, וחזקיהו בצדקותו האריך את ישיבת יהודה וישראל בארץ ישראל על אדמתם עוד כמאה שנה.
- ד. כאשר ציבור מקיים מצוה "שלא ככתוב", וכגון, שעמדו והקריבו בטומאה, והסתמכו על ה"היתר" של התורה להקריב קרבן שקבוע לו זמן בטומאה, עם זאת, למרות שנהגתם כהלכה, הדבר צריך כפרה וראוי להתפלל על הדור. זאת, כפי שעולה מפשט הפסוקים, שחזקיה התפלל על דורו כשאכלו את בשר קרבן הפסח בטומאה, ולבקש שהקב"ה "יכפר בעד".
- עוד לימדונו חז"ל מכוח המידה 'סידור שנחלק' - וכן הרמב"ם - שגם בית הדין צריך תפילה וכפרה על עצמו, זאת, כשבית הדין חורג מן ההלכה הנוהגת לכתחילה.
- וכשהביא הרמב"ם את פרטי 'פסח חזקיה' הדגיש עובדה: חזקיה נהג בפרטים אחדים "שלא כהלכה!" ולמרות זאת "נרצה קרבנם". בכך רצה הרמב"ם ללמד, שבמצב מיוחד

---

15. כך גם אם יהיה בדור חכם "גדול בתורה" הדורש ב"תליסר ריבוותא" שלא יסכים עם ההחלטה - אל לבית דין לחשוש. וכשיש חכם כשבנא (גם כשחכמים רבים תומכים בדעתו, כמבואר בגמרא שם ש"קשר רשעים אינו מן המניין"), התובע לדקדק בהלכה לחומרא, ולדעתו אסור לעבר "ניסן בניסן", למרות שברור שהדבר יגרום לביטול כלל המצווה, ולא יתקיים לא פסח ראשון ולא 'פסח שני' - בא הרמב"ם ולימד כי אין להתחשב בו.

הסמכות להכריע במחלוקות אינה מסורה דווקא לבית הדין הגדול אלא לכל בית דין שבדור, כמובא במסכת ראש השנה כה ע"ב; שם מבואר הכלל ש"פתח בדורו - כשמואל בדורו. ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור - הרי הוא כאביר שבאבירים, ואומר: 'ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם'... הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימך". כך נהג חזקיה בשעתו יחד עם "החכמים שהסכימו על מעשיו", וכשיש בידי בית הדין ראיות של ממש מן הפסוקים ממשניות ובריות - והשעה צריכה - על אחת כמה וכמה. כך נראה לענ"ד בעז"ה.

של הדור, כך ראוי לכל בית דין לנהוג, להיות עז כנמר, "לחזק את הדת ולהחזיר רבים לדת" (ראה רמב"ם ממרים ב, ד). כשמדובר במלך ישראל שיש לו חובה כפולה להנהיג את העם בדרך התורה, וניתנו לו סמכויות על פי 'משפט המלוכה' – על אחת כמה וכמה, והקב"ה מסכים עמו.

נמצא שבהלכות אלה הוסיף הרמב"ם קומה נוספת על גבי הלכות "טומאה בציבור" שנדונו בהלכה זו. כי הדבר שעמד לנגד עיניו הוא מה שכותב הרמב"ם עצמו (ממרים, שם): "בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סייג... וכדי להחזיר רבים לדת, או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים – עושין [בית הדין] לפי מה שצריכה השעה... כדרך שאמרו חכמים הראשונים: 'חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה'".

בכך לימד הרמב"ם שבכל דור ודור חובה על בית הדין לשקול את דרכו, ולפעול "לפי מה שהשעה צריכה", תוך דרישת הפסוקים והבאת ראיות ומקורות חז"ל. משום כך גם ראה לנכון להדגיש, שמה שעשה חזקיהו היו דברים שלא נעשו כהלכה, עם זאת משמים הסכימו עמו כי הציל את הדור. שכן, העביר את העם מעבודת אלילים לעבוד את ה' במקדש, ובכך הציל את השבטים מגלות וכלייה. זה מה שהוסיף הרמב"ם: "וביקש רחמים על עצמו ועל החכמים שהסכימו על מעשיו... ונאמר: 'זישמע ה' אל יחזקיהו וירפא את העם' – שנרצה קרבנם".

יבוא אפוא בית דין שבדור, יישב על המדוכה, ויהי ה' בעזרם. יקומו ויפתחו את דלתות המקדש, ויחזירו עטרה ליושנה, כבימי חזקיהו אשר הכתוב מעיד עליו כי "לא היה כמוהו בכל מלכי יהודה".

ח. לסיום

אמרו חז"ל בפסחים (ו ע"ב): "משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני". זכינו בחסדי ה' לפתוח את העיון בסוגיה זו בפסח ראשון תש"פ, בעת מגיפה המהלכת בארץ ישראל ובארצות העולם, וברוך ה' הגדול, שהחיינו וקיימנו והגיענו לערב 'פסח שני', ולסיים מאמר זה. וה' יאיר עינינו ללמוד את תורתו לשמה, ויתקיים בנו הפסוק (דברים ו, כד): "זיצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה, ליראה את ה' א-להינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה" – אמן כן יהיה רצון.¹⁶

16. **הערת עורך (ב"א)**: מכיוון שלהלכה פסק הרמב"ם כרבי, שגר שנתגייר בין הפסחים עושה פסח שני, משום שפסח שני רגל בפני עצמו הוא, מסתבר שהוא הדין בדינו השני של רבי – שכשנאנסו רוב ישראל ולא עשו פסח ראשון, ייעשה פסח שני בציבור (וכדברי המנ"ח מצוה שפא, וראה בהרחבה מאמרו של הרב אוריאל בנר, מעלין בקודש כב עמ' 57). החידוש שחידש המחבר שבמקרה זה ייעשה השני אף בטומאה מדין "טומאה הותרה בציבור", ניתן אף הוא להאמר מסברא.

אולם טענת הרב אריאל שליט"א שהדברים מוכרחים מפשט הכתובים בפרשת פסח חזקיה, טעונה בירור. מדברי התוספתא נראה שהתנאים חלוקים בהבנת המעשה, ובעיקר בביאור המילים "ויועץ המלך... לעשות הפסח בחודש השני" - האם הכוונה לחודש אייר (כמפורש בתרגום רב יוסף ובדברי ר' שמעון בן יהודה בתוספתא סנהדרין ב, י), או לחודש העיבור (כדברי שאר התנאים בתוספתא הנ"ל) והאירוע התקיים בפסח ראשון!

הכלל ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו" משמעותו היא שכאשר חז"ל דורשים פסוק באחת מהדרכים שתורה נדרשת בהן, אין הפשט נעקר ממקומו, אך אין הוא מונע מחכמים לפרש את פשוטו של מקרא בדרך שונה מהקריאה הראשונה כאשר זו קשה בעיניהם מטעמים שונים. (דוגמה מובהקת לדבר: "עין תחת עין" - ממון). בפרשת פסח חזקיהו התקשו התנאים (בתוספתא הנ"ל) בביאור פשוטו של מקרא - מדוע היה צורך לדחות את הציבור לפסח שני, בשעה שניתן היה לעשות את הראשון בטומאה (כמבואר שם בפרק כט פס' טז, שטרתת המקדש הסתיימה בט"ז לחודש הראשון), והרי הפסח השני נועד בעיקרו עבור היחידים! ומכיוון שאותם תנאים הבינו זאת כהלכה ברורה ופסוקה, משום כך העדיפו לתלות בחזקיה טעות קלה יותר, של שיקול דעת מוטעה, וביארו את 'חטאו' בעקירת המנהג המקובל בהלכות עיבור השנה. לדעת התנאים הללו אין מדובר על דרשה, אלא על פשוטו של מקרא! המונח "פשוטו של מקרא", אינו זהה בהכרח לקריאה הראשונית של הפסוק, אלא לפירוש שניתן לו במסקנה. [זאת להבדיל מהמונח "משמעו של מקרא" המזוהה עם הקריאה הראשונית. לכן לעיתים "פשוטו - כמשמעו", ולעיתים נע ה'פשט' מן ה'משמע' בגלל אילוצים פרשניים או קשיים תוכניים].

הדברים מבוארים ומפורשים בדברי הרמב"ם (ביאת מקדש ד, טז; הובאו לעיל). הרמב"ם נקט כהבנת רוב התנאים בתוספתא בפשט הכתובים. משום כך, לאחר שהביא את הדין שאין הציבור נדחה לפסח שני, שאינו מוזכר במפורש בתורה אלא נלמד מדרשת הפסוק "ויהי אנשים וכו'" (ובלשון הרמב"ם שם: "מפי השמועה למדו"), מביא הרמב"ם חיזוק לדברים מפשוטם של פסוקי הכתובים בפסח חזקיה (וכלשונו שם: "והרי הדבר מפורש בכתובים").

אמנם כאמור לעיל, אין בכך סתירה לעיקר חידושו של הרב אריאל. זאת משום שבניגוד לפסח חזקיה שהצורך לדחותו (או לעבר את השנה) נבע מפני טומאת הציבור, כאשר "ניתן להם לישראל לבנות את בית הבחירה בין פסח ראשון לשני" מדובר באונס גמור, ואונס רחמנא פטריה, ובזה ייתכן שדינו כדיון כגר שנתגייר בין הפסחים שלא היה בר חיובא בפסח הראשון.

טהרות

